

Особливості використання стратегій і тактик об'єктом примирення у процесі мовленнєвої взаємодії

Стаття присвячена дослідженню сутності та функціонування мовленнєвих стратегій і тактик у ситуаціях з комунікативно-прагматичною установкою «примирення». Розглянуто основні лінгвістичні підходи до трактування понять «стратегія» і «тактика», зроблено спробу дати власне визначення цих термінів, а також виокремити основні мовленнєві стратегії і тактики, що застосовуються об'єктом примирення у ситуаціях зі спрямованістю спілкування на конструктивне завершення конфліктної взаємодії.

Ключові слова: об'єкт примирення, ініціатор примирення, мовленнєва стратегія, мовленнєва тактика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Вивчення феномену мовленнєвих стратегій і тактик перебуває в колі наукових інтересів як вітчизняних, так і зарубіжних мовознавців. Цьому лінгвістичному явищу присвячені роботи Ф. С. Бацевича, Г. П. Божко, А. В. Корольової, Н. В. Василенко, О. С. Іссерс, І. І. Гулакової, О. В. Фадєєвої, Н. І. Формановської, О. С. Кубрякової, В. О. Мулькєєвої, В. В. Красних, Дж. Серля, Т. А. ван Дейка, Р. Водак та ін.

Дані про сутність стратегій і тактик та їх класифікацію, отримані в процесі наукових досліджень, поки що розрізнені і лише наближають дослідників до пізнання природи цих лінгвістичних явищ та їх функціонування в конкретній комунікативній ситуації. Застосування мовцями стратегій і тактик у ситуації з комунікативно-прагматичною установкою «примирення» в англомовному дискурсі досі невивчене. Саме потребою такого дослідження і зумовлена **актуальність** цієї роботи.

Мета статті – з'ясувати сутність понять «мовленнєва стратегія» і «мовленнєва тактика» та виокремити основні стратегії і тактики, що застосовує об'єкт примирення в досліджуваній ситуації. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: 1) розглянути основні лінгвістичні підходи до трактування понять «стратегія» і «тактика»; 2) визначити фактори, що впливають на їх вибір; 3) виокремити основні стратегії поведінки об'єкта примирення у ситуаціях, для яких характерна спрямованість комунікації на гармонізацію стосунків; 4) виявити набір мовленнєвих тактик, що реалізують основні стратегії об'єкта примирення у комунікативній ситуації, що розглядається.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Термін «стратегія» запозичений із військової науки і означає «мистецтво підготовки і ведення війни та великих воєнних операцій» [3, с. 1399]. Стратегія без віднесення до певної сфери діяльності розглядається як «спосіб дій, лінія поведінки когось-небудь» [3, с. 1399].

У мовознавстві існують різні трактування цього поняття, тому вважаємо за доцільне розглянути основні підходи до розуміння його природи. Когнітивна лінгвістика визначає стратегію як «властивість когнітивних планів, що є втіленням загальної організації певної послідовності дій, до складу якої входять мета або цілі взаємодії» [5, с. 124]. З погляду прагмалінгвістики, стратегія – це «комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативних цілей, до складу якого входить планування процесу мовленнєвої комунікації залежно від конкретних умов спілкування та особистостей комунікантів, а також реалізація цього плану» [7, с. 100]. У комунікативній лінгвістиці під поняттям «стратегія» розуміють «оптимальну реалізацію інтенцій мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір дієвих ходів спілкування і гнучкої їх видозміни в конкретній ситуації» [1, с. 118].

Термін «тактика» трактується по-різному у науковій літературі. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови подано таке визначення: «Тактика – способи, прийоми досягнення певної мети, лінія поведінки когось» [3, с. 1428]. Ф. С. Бацевич розуміє комунікативну тактику як «визначену лінію поведінки на певному етапі взаємодії, спрямовану на одержання бажаного ефекту чи запобігання ефекту небажаного; мовленнєві прийоми, які дають змогу досягнути комунікативної мети» [1, с. 120]. Н. І. Формановська розглядає це поняття як «конкретні мовленнєві ходи, які відповідають загальній стратегії» [9, с. 58]. І. Н. Борисова визначає тактику як «використання комунікантами мовленнєвих вмінь для побудови діалогу в рамках тієї чи іншої стратегії» [2, с. 25].

Синтезувавши різні погляди мовознавців на природу понять «стратегія» і «тактика», ми прийшли до висновку, що ці лінгвістичні явища співвідносяться як рід і вид та визначаємо їх так:

стратегія – загальний план дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети;

тактика – реалізація стратегії через відбір і застосування найефективніших для досягнення мети вербальних та невербальних засобів.

Отже, вибір стратегій і, відповідно, тактик, що їх реалізують, підпорядкований меті спілкування. У ситуації зі спрямованістю спілкування на конструктивне завершення конфліктної взаємодії метою ініціатора примирення є гармонізація стосунків з об'єктом примирення через вплив на його картину світу.

Мета об'єкта примирення може бути протилежною меті його ініціатора у стадії ескалації конфлікту: через певні причини, що призвели до конфлікту, об'єкт примирення не бажає відновлювати стосунки з партнером по комунікації, відмовляючись спрямувати їх у русло гармонійного спілкування. Якщо комунікація переходить у стадію розв'язання конфлікту, обидва комуніканти мають спільну мету – відновити злагоду, встановивши мирні стосунки. Це означає, що ініціатору примирення вдалось вплинути на свідомість об'єкта примирення, змінивши тим самим перебіг конфліктної взаємодії із деструктивної у конструктивну. Наприклад:

Moments later, the back door slammed and Nancy breezed in.

«I know we're late.» Nancy laughed excitedly.

«What time's this to come home for your tea?» Alec demanded angrily. [...]

«We've been to see the curate and made some big decisions.»

«And kept us waiting while you did it.» her father complained.

She went over to kiss his cheek. «Sorry, Pa. Then we went to tell Stan's parents and we had to wait for a bus. You know how few they run on Sundays.»

Alec pattered her arm. Nobody stayed angry with Nancy for long [10, p. 13–14].

На вибір мовленнєвих стратегій і тактик впливають також:

1) історія конфлікту: ступінь інтенсивності конфлікту, рівень його розвитку, темпоральні та локальні характеристики, можливі наслідки подальшого розгортання конфлікту;

2) співвідношення соціальних ролей партнерів по спілкуванню: рід занять, рівний чи різний соціальний статус, вік, освіта;

3) особисті якості комунікантів: темперамент, характер, моральні цінності, настрої, емоції [8, с. 83–86].

І. І. Гулакова виділяє три стратегії поведінки у ситуації конфлікту: 1) конфронтаційна; 2) нейтральна; 3) кооперативна [4, с. 71].

Спроектуювавши ці дані на ситуацію з комунікативно-прагматичною установкою «примирення» та проаналізувавши мовний матеріал, ми зробили такі висновки:

1. Ініціатор примирення завжди дотримується кооперативної стратегії. Це пояснюється його метою.

2. Залежно від стадії розвитку конфлікту можливі два варіанти співвіднесення стратегічної поведінки ініціатора примирення та об'єкта примирення, які надалі можуть привести до гармонізації відносин:

1) кооперативна – конфронтаційна (стадія ескалації конфлікту);

2) кооперативна – кооперативна (стадія розв'язання конфлікту).

У випадку першої моделі спілкування можливі два варіанти перебігу комунікації: 1) ініціатору примирення вдається вплинути на партнера по комунікації і спілкування переходить у стадію розв'язання конфліктної взаємодії, що дає змогу досягти примирення; 2) ініціатору примирення не вдається змінити установки об'єкта примирення, спілкування не переходить у стадію розв'язання конфлікту і закінчується комунікативною невдачею.

Якщо мовці дотримуються однієї (кооперативної) стратегії поведінки (друга модель спілкування), примирення є найбільш імовірним, оскільки обидва інтерактанти зацікавлені у його досягненні.

3. Випадок, коли об'єкт примирення дотримується нейтральної стратегії, вважаємо неефективним для досягнення примирення, спираючись на думку В. С. Дудченко, яка розглядає цю стратегію поведінки як «стратегію уникнення» – відмови від участі у конфлікті [6, с. 46]. У цьому випадку мова іде про деструктивне завершення конфлікту – комунікація припинена, але конфлікт нерозв'язаний.

Кожна стратегія втілюється у певних тактиках. Розглянемо тактики, що реалізують стратегії об'єкта примирення.

Дотримуючись конфронтаційної стратегії спілкування на стадії ескалації конфлікту, об'єкт примирення послуговується такими тактиками:

1) вказівка на потребу вибачення (виражена переважно імпліцитно):

«Girls, is there anything you'd like to tell me?» Dr. Ryan asked sternly.[...]

I guess we should apologise to this guy, Jane thought. We put him through a lot yesterday.

«Look, sir,» she began, «I'm really sorry about what happened yesterday, and...»

«It's okay», the man said, holding up a hand to stop her [16, p. 176–177];

2) вербалізація незадоволення, образи, роздратування:

«Listen, Ava, I'm really sorry about this but two of our guys have rung in sick and I don't have anyone for you until four o'clock.»

«Jesus, Toby, the party starts at two. How the hell am I supposed to keep twenty-five kids entertained for two hours? That's your job. That's what I pay you for» [14, p. 38];

3) демонстрація недовіри:

«Terribly sorry. [...] But you'll never believe what happened. I was...»

«You're right, Orla. I don't believe you,» Maggie cut her off sharply [15, p. 232];

4) докір (виражений експліцитно чи імпліцитно):

I swallowed hard. «Sorry», I whispered.

«You're sorry? [...] But everything – everything's too far down the road now. If only you'd said all this before...» [12, p. 82–83];

б) вказівка на правомірність шкоди чи емоційних переживань ініціатора примирення, завданих йому конфліктом:

«I'm sorry», I said, not meaning it in the least.

«I was coming to say sorry too. [...] But then I heard you slagging me off to Julie.»

«You deserved it.» [13, p. 272];

7) вказівка на власні емоційні переживання, спричинені конфліктом:

«Sorry I didn't call yesterday. The phone was off all afternoon. I should have phoned earlier in the morning but you know yourself... I needed time to cool down.»

«You needed time to cool down. I was fit to burst,» Devlin snorted [15, p. 285];

8) звинувачення у зловживанні дружніми стосунками:

«Terribly sorry, Maggie, pat,» she apologized profusely.[...]

«[...] You've taken advantage of me once too often, but you won't do it again, believe me. Go back out to your car and I'll send the children out to you. And never, ever ask me to mind them again because the answer will be no» [15, p. 232–233].

Кооперативна стратегія об'єкта примирення представлена у ситуації з комунікативно-прагматичною установкою «примирення» такими тактиками:

1) визнання власної провини (повне або часткове):

«I'm sorry, Mimi, I shouldn't have said that.» Maggie tried to compose herself.

«I'm sorry too, Mammy, I didn't mean it. Really I didn't. I love you, Mammy.» [15, p. 239];

2) заперечення провини ініціатора примирення:

«I'm really sorry to have ruined the weekend,» Caroline apologized tearfully.

«Don't be ridiculous, Caroline. It's not your fault. Come on, let's go,» Maggie said briskly, leading the way [15, p. 351];

3) демонстрація розуміння причин, що призвели до конфлікту:

«Oh, John, I'm... I'm sorry I've spoken about it; I just wanted to...» [...]

«Don't worry, Helen, I understand.» [...] [11, p. 289];

4) згода прийняти вибачення:

«Sorry, I didn't mean to be tetchy,» Devlin apologized.

«I'd probably be tetchy too if I was gagging every time I brushed my teeth. You're forgiven.» [15, p. 265];

5) демонстрація бажання припинити конфлікт і відновити гармонійні стосунки:

«You know how I feel about Helen, so don't you dare suggest that I... that we visit them.»

He was on his feet now, his anger showing, as he cried at her, «Don't you dare tell me what I can or cannot do. [...] So from now on I'll make it my business to sleep in the guest room.»

«Please, John, don't do that. Don't do that to me. I promise you I... I won't be...» [...]

He put out his hand and touched her shoulder, saying, «All right, all right. Don't get upset. We'll see. Just leave it.» [11, p. 185].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, стратегія і тактика співвідносяться один з одним як рід та вид і підпорядковані меті спілкування. Вибір стратегій і тактик великою мірою впливає на ефективність реалізації інтенції виходу з конфлікту через досягнення примирення. Серед основних мовленнєвих стратегій, якими послуговується об'єкт примирення в аналізованій ситуації, виділяємо конфронтативну та кооперативну, які реалізуються певним набором мовленнєвих тактик.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі вербальних та невербальних засобів, що використовуються об'єктом примирення, вивченні гендерного аспекту цієї проблеми та ролі медіатора у відновленні та гармонізації міжособистісних стосунків.

Джерела та література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
2. Борисова И. Н. Дискурсивные стратегии в разговорном диалоге / И. Н. Борисова // Русская разговорная речь как явление городской культуры. – Екатеринбург, 1996. – С. 21–48.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
4. Гулакова И. И. Коммуникативные стратегии и тактики речевого поведения в конфликтной ситуации общения : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01, 10.02.19 / Ирина Ивановна Гулакова. – Орел, 2004. – 151 с.
5. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
6. Дудченко В. С. Трансформация конфликта / В. С. Дудченко // В контексте конфликтологии: диагностика и методология управления конфликтной ситуацией. – М. : Изд-во Ин-та социологии РАН, 2001. – № 3. – 176 с.
7. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : КомКнига, 2006. – 288 с.
8. Орлянський В. С. Конфліктологія : навч. посіб. / В. С. Орлянський. – К. : Центр навч. л-ри, 2007. – 160 с.
9. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход / Н. И. Формановская. – М. : Изд-во «Русский язык», 2002. – 216 с.
10. Baker A. Merseyside Girls / A. Baker. – Abingdon : Headline, 1995. – 506 p.
11. Cookson C. The obsession / C. Cookson. – London : Corgi Books, 1996. – 381 p.
12. Fenton K. Picking up / K. Fenton. – London : Flame, 2002. – 344 p.
13. Manby C. Second prize / C. Manby. – London : Coronet Books, 2001. – 378 p.
14. Moriarty S. Pieces of my heart / S. Moriarty. – London : Penguin Books, 2011. – 440 p.
15. Scanlan P. City lives / P. Scanlan. – London : Bantam Books, 1999.
16. Willard E. New York minute / E. Willard. – Los Angeles : Dualstar Entertainment Group, 2004. – 182 p.

Передон Наталия. Особенности использования стратегий и тактик объектом примирения в процессе речевого взаимодействия. Статья посвящена изучению сущности и функционирования речевых стратегий и тактик в ситуациях с общей направленностью общения на конструктивное завершение конфликтного взаимодействия. Рассмотрено трактование понятий «стратегия» и «тактика» с позиций когнитивной, коммуникативной и прагмалингвистики, перечислены факторы, влияющие на выбор стратегий и тактик, сделана попытка дать собственное определение этих терминов, выделены основные речевые стратегии, используемые объектом примирения в ситуациях с установкой на гармонизацию отношений – конфронтационная (на стадии эскалации конфликта) и кооперативная (на стадии разрешения конфликта). Определен набор речевых тактик, которые реализуют каждую из стратегий.

Ключевые слова: объект примирения, инициатор примирения, речевая стратегия, речевая тактика.

Peredon Nataliya. Peculiarities of Usage of Strategies and Tactics by the Object of Reconciliation in the Process of Speech Interaction. The article is devoted to the study of the nature and functioning of speech strategies and tactics in the communicative situations aimed at constructive conflict resolution. The interpretation of the concepts of strategy and tactics from the perspective of cognitive, communicative and pragmatic linguistics has been studied. The factors which affect the choice of particular speech strategies and tactics have been specified. The author has made an attempt to give the definition of the terms «strategy» and «tactics», as well as to sort out the main speech strategies

and tactics used by the object of reconciliation in the situations communicatively and pragmatically aimed at constructive conflict resolution.

Key words: object of reconciliation, initiator of reconciliation, speech strategy, speech tactics.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2014 р.

УДК 802.0-801.561.3

Елена Пожарицкая

Современный американский политический миф как зеркало национальных идеалов

Представленная работа направлена на изучение возможных способов вербального влияния за счет использования национального политического мифа. Анализ речи современных американских президентов и речевые партии положительного героя «вестернов» позволяет сделать вывод о возможной имитации манеры речи «хороших парней» политическими лидерами в официальных речах с целью построения аллюзий с концептом позитивности, воплощенным в американском романе-вестерне.

Ключевые слова: политический миф, национальный символ, концепт позитивности, вестерн, речевые характеристики.

Постановка научной проблемы и ее значение. Современная лингвистика XXI века стремится выйти за рамки анализа исключительно языковых явлений и постигнуть проблемы когнитивно-коммуникативного взаимодействия говорящего и слушающего в самых разных планах и аспектах. Сделать это не представляется возможным без оперирования понятием «картина мира», в которой отражается как личностное, так и черты общенационального сознания адресата, его понимание действительности, мировоззрения и идеалов. Большой интерес для подобных исследований представляют мифы, укрепившиеся в национальной картине мира и служащие консолидирующими элементами для большинства представителей данной нации. Роли и функциям различных мифов и апеллированию к ним в коммуникационной деятельности посвятили свои работы Р. Барт, М. Бахтин, А. Веселовский, А. Я. Голосовкер, Л. М. Землянова, В. В. Иванов, М. Кастельс, Ф. Х. Кессиди, А. Ф. Лосев, Ю. М. Лотман, Е. М. Мелетинский, М. М. Назаров, Р. А. Потеня, Г. Г. Почепцов, В. Я. Пропп, М. А. Элиаде и др. Данная работа представляет собой попытку установить внутренние мифологические связи между исконно американским жанром «вестерн» и политическими ориентирами США.

Актуальность представленного исследования объясняется не только лингво-гносеологической важностью уточнения проблемы о том, насколько «мифологично» сознание современного человека и каковы проявления этой черты в речи, но и практической необходимостью выяснить, как «мифологическое прошлое» Америки отражается на ее настоящем. В фокусе проделанного исследования – синтаксическая организация персонажной речи американских ковбоев и официальная речь американских президентов.

Цель работы – выявление синтаксических особенностей выражения концепта позитивности как элемента национальной и политической американской картины мира на примере речевых партий положительных героев вестернов и официальных речей американских президентов. Из поставленной цели исследования вытекают следующие задачи: изучение романов жанра «вестерн» на предмет их мифологичности; конкретизация понятия «политический миф»; анализ основных черт политического мифа и выявление его особенностей; установление связи политического мифа и символов с идеалами нации и концептом «позитивности»; выяснение роли политического и национального мифа в формировании концепта позитивности в плане компаративного исследования синтаксиса речи